

Любов ДУБРОВІНА,

директор Інституту рукопису НБУВ, д-р іст. наук, професор

Грунтовне дослідження історії дитячих бібліотек України

(Погребняк Г. І. Становлення та розвиток дитячих бібліотек України. – К., 2003. – 92 с.)

Дослідження історії бібліотек і бібліотечної справи за останні 10–15 років набули значного розвитку, що є безперечною ознакою звільнення бібліотекознавства від «прокрустового ложа» попередніх вимог та обмежень у висвітленні реальної історії бібліотек України. Визнання спадкоємності, багатоаспектності та складності цієї історії, зокрема розглядання її в соціально-політичному контексті долі України на різних етапах її історичного розвитку, проведення конкретно-історичних досліджень є проявом унікального руху історії, що має свої критерії інтелектуального та наукового виміру.

У 90-х роках активно розвивається бібліотечна наука, набирає сили історичне бібліотекознавство, покликане заповнити лакуни з історії культури в Україні, розкрити об'єктивні закономірності та історичні реалії розвитку бібліотек, бібліотечної, видавничої та книжкової справи, формування національного бібліотечного фонду, міграцію історичних бібліотечних зібрань та колекцій, збирацьку діяльність приватних осіб, культурних осередків, наукових товариств, просвітницьких установ, дослідження рукописних книг та стародруків, періодики, спеціальних видів друку. Ознакою сьогодення є те, що за короткий проміжок часу виходять друком фундаментальні праці з історії бібліотек: Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (О. Онищенко, Л. Дубровіна, М. Слободяник, Я. Чепуренко, В. Матусевич, Н. Каліберда, Л. Гнатенко та ін.), Національної парламентської бібліотеки України (П. Гапченко, С. Зворський та ін.), Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (Л. Крушельницька, О. Колосовська та ін.), бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Каразіна (В. Мазманьянц, Б. Зайцев, С. Куделко), Державної науково-

педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (П. Рогова), Книжкової палати України (М. Сенченко) та багатьох інших бібліотек та установ, що мають стосунок до книги та книжкової справи. Національна парламентська бібліотека України видає спеціальне видання власної історії – «Літопис Національної парламентської бібліотеки України», «Історія бібліотечної справи в Україні», історичним дослідженням присвячує конференції та збірники наукових праць «Бібліотека і час» тощо.

Розпочинаються дослідження історії бібліотек XVII–XX ст.: монастирських бібліотек Лівобережної України (О. Дзюба); бібліотек Наукового товариства ім. Шевченка (Л. Ільницька та ін.); Імператорського університету Св. Володимира (Т. Мяскова), Київської духовної академії (Л. Дениско), Волинського науково-дослідного краєзнавчого музею (С. Міщук), Д. Зворський та Л. Бандилко досліджували бібліотечну діяльність «Просвіт», А. Волинець, Л. Одинока – Харківського товариства грамотності, В. Мозгова – фонди бібліотек ліцеїв України в XIX–XX ст., зокрема Ніжинського та Рішельєвського; бібліотечні колекції стародрукованої книги в Галичині вивчає О. Колосовська, Г. Бородіна – колекційні зібрання в бібліотеках півдня України (Одесі, Миколаєві, Херсоні).

Цей перелік досягнень істориків бібліотек та бібліотечної справи в Україні поповнився першим ґрунтовним дослідженням з історії дитячих бібліотек України, підготовленим головним методистом Державної бібліотеки України для дітей Галиною Погребняк, що вийшов друком у 2003 р. Це видання складається зі вступу (де розкриваються передісторія та передумови створення системи дитячих бібліотек в Україні в 1917–20-х роках XX ст.), трьох розділів, які висвітлюють конкретні історичні умо-

ви створення дитячих бібліотек у 1917–1941 рр., а також додатків, де публікуються цікаві документи з історії дитячих бібліотек, зокрема стаття А. Марголіної «Специальные детские библиотеки в Киеве до и после Октября» (Красный библиотекарь. – 1927. – № 9. – С. 54–61); архівні документи, а також деякі нормативно-інструктивні документи, що відображають специфіку розвитку бібліотек для дітей, зокрема «Положення про дитячу районну бібліотеку» та «Інструкція про роботу районної дитячої бібліотеки» за 1934 р. тощо.

У вступі авторка оглянула стан дитячої літератури, народної освіти та розвитку педагогіки в Україні XIX – поч. XX ст., висвітлила внесок І. Франка, Х. Алчевської, М. Корфа, М. Павлика, Б. Грінченка, С. Сірополка. Особлива увага, цілком закономірно, приділяється діяльності Д. Ю. Доброї, засновниці першої приватної дитячої бібліотеки у Києві в 1909 р., та першому досліднику дитячих бібліотек В. Зеленку.

Перший розділ «Становлення мережі самостійних дитячих бібліотек, їх діяльність у період національно-демократичних революцій в Україні (1917–1920 рр.)» присвячений діяльності бібліотечно-архівного відділу Міністерства народної освіти УЦР, розвитку системи закладів освіти за часів Гетьманату та Директорії, Народного комісаріату України. Авторка розкриває діяльність Д. Доброї, Г. Марголіної, Ю. Ярошевич, В. Роднікова та секції дитячих бібліотек при бібліотечному підвідділі Наркомосу України, які в 1919 р. розробили методичні засади і цілу низку нормативних документів щодо організації діяльності дитячих бібліотек і Відділу дитячих бібліотек при Українській національній бібліотеці.

У другому розділі «Діяльність самостійних дитячих бібліотек України періоду 1920–1930-х років» розкрито історію формування системи дитячих бібліотек та структуру і напрями керівництва бібліотечною справою в Україні, політизацію діяльності бібліотек, створення основних засад реорганізації бібліотечної справи та централізації мережі бібліотек, уніфікації методичних засад діяльності масових бібліотек, а також характерних напрямів діяльності бібліотек у ліквідації неписьменності, організації довідково-консультаційної роботи з юними читачами, гурткової роботи тощо. Авторка зупиняється на діяльності деяких дитячих бібліотек, зокрема Першої Київської бібліотеки для дітей, Центральної бібліотеки для дітей та юнацтва м. Києва, Некрасовської бібліотеки у м. Харкові.

Приділяється певна увага і розвитку методики бібліотечної роботи з дітьми у працях Г. Покровсь-

кої, Н. Херсонської, Г. Марголіної, Л. Коган, Г. Коган, Р. Гуревич, Ф. Гурвич та ін., а також вивчення читача та читання у дитячих бібліотках Українським науковим інститутом книгознавства, Українським науково-дослідним інститутом педагогіки, громадськими бібліотечними об'єднаннями, зокрема Одеським та Київським тощо. Не оминається увагою й формування фонду дитячої літератури, його склад та специфіка з урахуванням вимог радянської ідеології.

Третій розділ «Діяльність самостійних дитячих бібліотек України періоду 1930–1940-х років» присвячений розкриттю складного періоду у роботі бібліотечної системи України в умовах культу особи Сталіна, політичних процесів, а також формування нового соціалістичного типу бібліотек.

У розділі висвітлено нав'язування ідеологічних засад виховання дітей соціалістичної держави через книгу та керівництво дитячим читанням, встановлення контрольованої індивідуальної та масової роботи з читачем та батьками, діяльність у галузі пропаганди знання та культурній роботі, що відбувалося на тлі зростання мережі дитячих бібліотек, утворення центральних дитячих бібліотек у великих містах, формування єдиних принципів їхньої роботи. Значна увага приділяється організації методичної роботи дитячих бібліотек (організації фондів, обслуговуванню, консультаційній роботі, керуванню читанням, складанню рекомендаційних списків, масовій роботі, проведенню Всеукраїнської наради з питань методики бібліотечної роботи з дітьми у 1935 р. тощо), підготовці бібліотечних кадрів тощо. Розкрито діяльність таких великих бібліотек, як Харківська центральна бібліотека «Юний читач», Київська центральна бібліотека для дітей, Херсонська центральна дитяча бібліотека, приділено увагу обласним, міським, сільським та шкільним бібліотекам. Ідеологізація діяльності бібліотек розкривається у працях таких дослідників того часу, як Н. Берз, Т. Рубцова та ін.

Беззаперечною заслугою авторки є те, що вона змогла витримати об'єктивну рівновагу у розкритті позитивних та негативних аспектів розвитку бібліотек того часу з урахуванням конкретних історичних умов формування бібліотечної системи УСРР, оцінці наслідків у розвитку системи та засад діяльності дитячих бібліотек України.

Важливо підкреслити, що Г. Погребняк використовує не лише опубліковані наукові праці, а багато архівних джерел, що досі не вводилися у науковий обіг, що дозволяє не лише об'єктивно розкрити бібліотечні реалії того часу, а й високо оцінити науковий рівень дослідження авторки.

Привабливими є організація самого матеріалу у середині розділів, підведення коротких підсумків до кожного розділу щодо специфіки кожного етапу, стану та розвитку дитячих бібліотек, засад їхньої діяльності.

Певні претензії можна пред'явити до назви книги, яка є надто загальною. На нашу думку, необхідно було зазначити хронологічні межі дослідження (1917–1940) не у вигляді художнього оформлення на обкладинці, а у самій назві, а також означити видову ознаку бібліотек, тобто що йдеться про державні дитячі бібліотеки.

Хоча авторка і не ставила завдання вичерпного використання попередніх досліджень у цій галузі, однак деякі праці вона могла би використати у своїй книзі, як, наприклад, статті М. П. Знищенка про діяльність Д. Ю. Доброї (див.: *Знищенко М. П. Добра Д. Ю.* – засновниця першої публічної бібліотеки для дітей // *Вісн. Кн. палати.* – 1997. – № 10. – С. 33–36; *Він же.* Бібліотечна діяльність товари-

ства «Лига защиты детства» (1914–1918 pp.) // *Вісн. Кн. палати.* – 1998. – № 3. – С. 31–34; *Він же.* Педагогічні аспекти бібліотечної діяльності Д. Ю. Доброї. – К., 1999).

Можна було б поповнити додатки й іншими цікавими документами з історії бібліотечної справи, оскільки перше ознайомлення з використаними джерелами дозволяє припустити, що таких документів було багато.

Разом з тим, не можна не відзначити, що у кожній праці, яка відкриває певні напрями наукових студій, завжди можна знайти багато недоліків, подолання котрих, як і в будь-якому процесі історичного пізнання, є завданням не лише автора, а й наступних дослідників.

А сьогодні хочемо привітати бібліотечну спільноту з новою цікавою книгою, а істориків бібліотечної справи – з черговим важливим етапом у реконструкції історії бібліотек України в ХХ ст.

Лариса ПОНОМАРЕНКО,

завідувач відділу наукової бібліографії

Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Новий бібліографічний покажчик з питань професійної освіти України

(Професійна освіта України за роки незалежності (1991–2003 pp.) : Наук.-доп. бібліогр. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти; Упоряд.: Л. О. Пономаренко, І. П. Моїсеєва, Л. І. Ніколюк, Л. Н. Штома, Є. К. Бабич; Наук. консультант Н. Г. Ничкало; Відп. за вип. Т. Ф. Букшина; Ред. Є. К. Бабич. – К., 2004. – 268 с.)

На початку ХХІ ст. у всьому світі пріоритетними стають наука як сфера, що продукує нові знання, й освіта як сфера, що поширює знання. Забезпечення пріоритетності освіти неможливо здійснити без модернізації усіх її ланок, одна з них – професійна освіта.

2003 рік, за визначенням академіка Н. Г. Ничкало, був Роком української профтехосвіти, про що свідчить величезна кількість заходів, проведених на державному рівні – День Уряду у Верховній Раді України (11 березня), слухання у Комітеті Верховної Ради України з порядком денним «Про проблеми розвитку професійно-технічної освіти та вдосконалення її законодавства» (19 лютого), обгово-

рення проекту Концепції «Про розвиток професійно-технічної (професійної) освіти в Україні», міжнародні й всеукраїнські конференції та семінари.

Професійна підготовка сучасного виробничого персоналу здійснюється насамперед у закладах системи професійно-технічної освіти: профтехучилищах (ПТУ), професійних ліцеях, вищих професійних училищах (ВПУ), центрах професійно-технічної освіти й навчально-виробничих центрах, навчально-курсних комбінатах, технікумах, коледжах тощо. В умовах ринкової економіки відродження та поширення такої форми підготовки фахівців, як професійне навчання на виробництві, набуває особливого значення. З входженням Украї-